

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 8 (2023) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2023.08.18

Martyna Maria Czyżewska*

Pan Podstoli Tomaszowic – rekonstrukcja biografii Romana Konopki herbu Nowina

Deputy Pantler Tomaszowic: Reconstruction of the Biography of Roman Konopka, the Bearer of Nowina Coat of Arms

Abstract: The article reconstructs Roman Konopka's biography. He was a poet, a so-called *minorum gentium* and a bearer of Nowina coat of arms. It also reconstructs the history of the village of Tomaszowice where the poet's court was located. The biography has been reconstructed based on manuscripts, documents and studies available from many different sources. The history of the manor house in Tomaszowice has been arranged chronologically. The history of the court is extremely important in Konopka's biography because this place was close to the poet's heart and permanently influenced his life and work.

Keywords: Roman Konopka, Tomaszowice, biography, reconstruction, village, manor house.

* Martyna Maria Czyżewska (ORCID: 0000-0003-3994-3156) – mgr, doktorantka w Zakładzie Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski Uniwersytetu Łódzkiego. Główne zainteresowania naukowe to polska literatura okresu romantyzmu i Młodej Polski. Kontakt: martyna.czyzewska@edu.uni.lodz.pl.

Przywracanie pamięci o artystach, których twórczość została dotąd niepoznana to jedno z najcenniejszych i zarazem najbardziej wymagających powinności badacza literatury. Proces rekonstruowania biografii nieznanego literata wymaga między innym skrupulatnego przeszukiwania archiwów, rozczytywania dokumentów i rękopisów oraz analizowania licznej korespondencji. Jednak postępy czynione w tym procesie w zupełności rekompensują wszystkie wysiłki. Świadomość istotności tych badań wzrasta z każdym, nowym faktem, który udaje się ustalić. Celem artykułu jest odtworzenie biografii Romana Konopki oraz historii dworu w Tomaszowicach, który został uwieczniony w poemacie opisowym zatytułowanym *Tomaszowice*, pochodzącym z lat siedemdziesiąt XIX w. To właśnie odnalezienie rękopisu tego dzieła stało się impulsem do zapoczątkowania badań nad życiorysem i twórczością Romana Konopki. Dotąd były one znane jedynie pasjonatom historii rodu Konopków. Twórczość Romana Konopki i jego życiorys nie miały okazji stać się przedmiotem badań historyków literatury. Przywracanie do świadomości współczesnych nieodkrytych dzieł oraz sylwetek ich autorów daje szansę na wiele kolejnych, szeroko zakrojonych analiz¹.

Odtworzenie biografii Romana Konopki

Biografistyka polska zna tysiące życiorysów opracowywanych wielokrotnie i szczegółowo. Biogramy twórców takich jak Jan Kochanowski czy Adam Mickiewicz poszerzane są stale o nowe informacje i fakty, których wcześniej nie dostrzeżono bądź czekano na rozwój technologii, która umożliwiłaby rozszyfrowanie pojawiających się niejasności. Odkrywane zostają także nieznanne dotąd konteksty. Są jeszcze liczni literaci, których twórczość wciąż jest nieznaną, a ich biografie niespisane. Należą do nich przede wszystkim twórcy tzw. *minorum gentium*², których sylwetki z różnych przyczyn nigdy nie zostały opracowane. Najczęściej do tego grona zalicza się twórców z mniejszym dorobkiem takich jak: Anna Libera (1804–1886), Mikołaj Józef Wiślicki (1804–1887), Karol Bykow-

- 1 Życie i twórczość Romana Konopki to temat mojej pracy doktorskiej.
- 2 D. Samborska-Kukuć, *Jak rekonstruować biografię i jak opisać twórczość XIX-wiecznego pisarza minorum gentium? (metodologia, źródła, struktury narracji)*. Skrypt akademicki, Łódź 2012, s. 115.

ski (1823–1904) czy Maksymilian Jatowt (1827–1895), których twórczość nie wyróżnia się na tle znanych dzieł³.

Jednym z tych twórców jest Roman Konopka, którego aktywność pisarska przypadła na XIX w. Był on najstarszym synem Tadeusza Konopki i Antoniny z domu Podlewskiej herbu Poraj. Urodził się 9 sierpnia 1813 r. w Modlnicy Wielkiej. Jest to wieś położona w południowej części powiatu krakowskiego, należąca do gminy Wielka Wieś. Od Krakowa Modlnicę dzieli niewiele ponad 12 km. Urokliwa wieś wyróżnia się krasowym krajobrazem, ponieważ leży w pobliżu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. W Modlnicy znajduje się kościół parafialny pod wezwaniem św. Wojciecha i Matki Boskiej Bolesnej⁴.

Roman Konopka miał troje rodzeństwa: Juliana (1814–1899)⁵, Józefa (1818–1880)⁶ i Antoninę (1826–1905). Aby pokazać wyjątkowość tego twórcy, w pierwszej kolejności warto poświęcić kilka akapitów jego bliskim, których obecność znacznie wpłynęła na osobowość Konopki i jego twórczość. Historia rodu Konopków i jego zasługi członkowie wymagają uwagi, opisanie i co najważniejsze utrwalenie w świadomości współczesnych. Zadania tego podjął się w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Marek Konopka – archeolog i dokumentalista z Warszawy, wywodzący się z rodu Konopków. W 2014 r. ukazała się praca jego autorstwa zatytułowana: *Klejnot rodzinny. Dom Konopków herbu Nowina*. Podczas odtwarzania biografii Romana Konopki oraz zgłębiania historii jego rodu, publikacja Marka Konopki była ważnym źródłem i najpełniejszym opracowaniem, za sprawą którego podjęte badania nad życiorysem i twórczością Romana Konopki mogły oprzeć się o konkretne fakty, a poszukiwania informacji – obrać precyzyjny kierunek.

Dziadek Romana Konopki – Józef (I) Konopka pełnił funkcję dworzaka u rodziny Czartoryskich w Puławach i Warszawie, awansując z biegiem

3 *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”. Romantyzm*, oprac. I. Śliwińska, S. Stupkiewicz, H. Gacowa, t. 7, 8, 9, Warszawa 1968–1972.

4 S. Nowina Konopka, R. Monita, *Modlnica. Kościół św. Wojciecha i Matki Bożej Bolesnej*, Kraków 2021.

5 J. Samujłło, *Konopka Julian*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław–Kraków 1967–1968, t. 13, s. 569–570.

6 J. Buszko, M. Turczynowiczowa, *Konopka Józef*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. E. Rostworowski, Wrocław 1967–1968, t. 13, s. 568–569.

czasu na kolejne szczeble. Ostatecznie zajął stanowisko łowczego sanockiego i zdobył uznanie księcia Augusta Czartoryskiego⁷, który dostrzegł w Konopce potencjał zarządcy. Za sprawą swojej skrupulatności w wykonywaniu poleceń, dołączył do grona najbardziej zaufanych i docenianych podwładnych księcia Augusta. Szczególnie wyróżniło go jedno z trudnych zadań. Zapewniło mu ono dożgonną wdzięczność rodziny Czartoryskich. Konopka przetransportował z południa Polski do Warszawy kilkaset tysięcy złotych, pochodzących z majątków książęcego rodu. Udało mu się uniknąć zarekwirowania majątku dzięki przebiegłemu, ale i ryzykownemu pomysłowi przetransportowania pieniędzy wewnątrz drewnianych bali tratwy, która przepłynęła Wisłą z południa kraju do Warszawy. Konopka podróżował brzegiem rzeki tak, aby nie stracić z oczu tratwy z cenną zawartością. Tym heroicznym czynem, wymagającym niebywałego sprytu, przenikliwości i odwagi dziadek Romana Konopki zapewnił sobie nie tylko wdzięczność jednego z najbogatszych i wpływowych rodów, ale także pewne stanowisko, które zaproponował mu syn księcia Augusta – Adam Kazimierz Czartoryski⁸. Jednak po kilkunastu latach służby Józef Konopka zapragnął zmiany. Chciał się ustatkować i zostać gospodarzem we własnym dworze. Wraz z małżonką, 22-letnią Teresą Skotnicką, osiadł w Modlnicy, którą dzięki zgromadzonemu majątkowi kupił w 1782 r. Niezwykle ciekawe i zdumiewające jest to, że mimo licznego rodzeństwa tylko Józef doczekał się potomstwa. Ożenił się, kiedy miał 42 lata. To dzięki niemu linia Konopków nie wygasła, lecz stała się jednym z wybitniejszych rodów Polski Południowej⁹.

Józef (I) i Teresa Konopkowie mieli pięcioro dzieci, z których dorosłego wieku dożyło troje – Michał, Stanisław i Tadeusz. Po śmierci ojca synowie rozdzielili pomiędzy siebie rodzinny majątek. Michał otrzymał Zaleszany, Stani-

7 August Aleksander Czartoryski (1697–1782) – książę, wojewoda ruski, założyciel potężnego rodu Czartoryskich, pomnożyciel fortuny słynnej „familii”; Konopczyński W., *Czartoryski Aleksander August*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, Kraków 1938, t. 4, s. 272 – 275.

8 Adam Kazimierz Czartoryski (1734–1823) – książę, generał, polityk, mecenas sztuki. Syn księcia Augusta Aleksandra Czartoryskiego i Marii Zofii z Sieniawskich; H. Waniczkówna, *Czartoryski Adam Kazimierz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, Kraków 1938, t. 4, s. 249 – 257.

9 Szczegółowy biogram Józefa (I) Konopki zawarty jest w publikacji M. Konopki, *Klejnot rodzinny. Dom Konopków herbu Nowina*, Warszawa 2014, s. 116–120.

ślaw osiedlił się w Mogilanach, a Tadeusz objął Modlnicę, w której przyszedł na świat Roman Konopka. To właśnie ojciec Romana Konopki jest autorem obszernych wspomnień, które systematycznie spisywał, uwieczniając w znacznej mierze opowieści i historie swojego ojca Józefa (I) Konopki. Jego pamiętnik zatytułowany *Historia Domu Naszego. Raptularz z czasów Stanisława Augusta* został wydany pod redakcją Marka Konopki, stanowiąc cenne źródło informacji o historii Polski, ważnych wydarzeniach i obyczajowości przełomu czasów saskich i stanisławowskich¹⁰.

Tadeusz Konopka był człowiekiem błyskotliwym i wykształconym. Studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim i był aktywny społecznie. W 1809 r. wstąpił do wojska, które powstawało w Księstwie Warszawskim. Na początku służby został ranny i musiał się ukrywać. Po rekonwalescencji udało mu się zdobyć posesję u Teodora Zwierkowskiego¹¹ – ojca zasłużonego patrioty Walentego Zwierkowskiego¹².

Tadeusz Konopka sprawnie powiększał swój majątek, nie rezygnując tym samym z innych powinności. Sprawował władzę jako wójt gminy i sędzia pokoju w Krakowie, był fundatorem szkoły w Modlnicy, a także odnowił dwór wybudowany przed laty przez ojca. Jego społeczne dokonania oraz wiedza o ważności i wielkości zmian, zachodzących w państwie, a także wspomnienia ojca z czasów służby na dworze Czartoryskich stały się głównymi wątkami pisanego pamiętnika. Całość była opatrzona dokumentacją zgromadzoną przez jego brata Stanisława, kapitana Armii Księstwa Warszawskiego i domowego

- 10 T. Konopka. *Historia Domu Naszego. Raptularz z czasów Stanisława Augusta*, red. M. Konopka, Warszawa 1993.
- 11 Teodor Zwierkowski (1760–data zgonu nieznana) – adiutant Kazimierza Pułaskiego, ojciec publicysty i polityka Walentego Zwierkowskiego. Według zapisów z pamiętnika Tadeusza Konopki ojciec Walentego miał na imię Ignacy. Tę informację powiela Marian Brandys w książce *Czcigodni weterani*. Jednak dane z herbarzy oraz informacje z Wielkiej Genealogii Minakowskiego wskazują, że miał on na imię Teodor. Ta wersja została także przyjęta w niniejszej pracy. Prawdopodobną przyczyną tej sprzeczności jest działalność niepodległościowa Walentego Zwierkowskiego, która wymagała utajniania danych i „zacierania śladów”.
- 12 Walenty Józef Wincenty Zwierkowski (1788–1859) – polityk, publicysta, działacz polityczno-społeczny, wolnomularz. Uczestniczył w wojnach napoleońskich i powstaniu listopadowym.

historyka¹³. Usposobienie Tadeusza Konopki komentowała w swoich wspomnieniach jego córka Antonina Konopczanka:

Odkładając na bok niezmierną gwałtowność jego charakteru, właściwą krwistemu temperamentowi, miał staropolskie rozważne zdanie był światły i obczytany w historii, znał doskonale wszystkich autorów tak polskich jak i łacińskich nie ledwie na pamięć ich umiał: obdarzony zdolnościami i wielką pamięcią można powiedzieć na swoje czasy wiele umiał. Zimową porą, mając więcej wolnych chwil dużo czytywał – całe księgi wertował drukowane greckimi literami, bo w nowych autorów nie wierzył. Gazety żadnej nie pominął¹⁴.

Tadeusz Konopka wiedział, jak ważne w życiu jest wykształcenie, dlatego starał się, aby jego dzieci również poznały wartość nauki. Julian, podobnie jak ojciec, studiował początkowo na Uniwersytecie Jagiellońskim, a następnie w Londynie. Był uzdolnionym wynalazcą, obdarzonym pasją do konstruowania maszyn¹⁵. W młodości był człowiekiem nierozumianym przez społeczeństwo, uchodził za dziwaka oderwanego od rzeczywistości, lecz obecnie jego pasja do konstruowania maszyn została doceniona, a on sam uznany jest za geniusza¹⁶. Wraz ze swoją siostrą Antoniną Konopczanką prowadzili bujne życie towarzyskie. Okres Młodej Polski był przełomowym czasem dla sztuki. Artyści z wielu dziedzin chętnie bywali w modlnickim dworze, który był otwarty dla wszystkich gości. Nie bez znaczenia pozostaje bardzo atrakcyjna lokalizacja dworu. Kraków był miastem uwielbianym przez polską cyganerię artystyczną. Okoliczne dwory stawały się miejscami spotkań towarzyskich, na których dyskutowano o sztuce, historii i frapujących ówczesne pokolenie kwestiach. W dworze Konopków bywał m.in. rysownik i malarz Tadeusz Rybkowski¹⁷, ilu-

13 M. Konopka, *Klejnot rodzinny*, s. 139–140.

14 Cyt. za: T. Konopka, *Historia domu naszego Raptularz z czasów Stanisława Augusta*, Warszawa 1993, s. 13.

15 H. Jost, *Julian Konopka. Zapomniany technik polski*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 4 (1959) nr 3, s. 521–527.

16 M. Konopka, *Klejnot rodzinny*, s. 89.

17 Tadeusz Rybkowski (1848–1926) – artysta malarz, rysownik, ilustrator. Od 1882 r. współpracował z Etnografem Oskarem Kolbergiem, tworząc ilustrację do Jego dzieł; R. Biernacka, *Rybkowski Tadeusz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. H. Markiewicz, Wrocław 1991–1992, t. 33, s. 357–361.

strator dzieł Kolberga. Jest on także autorem naszkicowanego portretu Romana Konopki. Na rysunku widać wiele cech fizycznych odziedziczonych po dziadku Józefie (I)¹⁸. O podobieństwie tym wspominała Antonina Konopczanka:

Natura mu dała zewnątrznie podobieństwo twarzy do dziada Józefa Konopki – ale przy tym serce wrażliwe i tkliwość matki – z którą się najlepiej rozumiał. – Łagodny jak ona spokojny, umiarkowany, rozsądny w zdaniu, cichy i melancholiczny w sobie – rozważny zawsze, w każdym czynie i oszczędny – przed wszystkim lubił porządek – tak w rzeczach – sukniach jak w książkach papierach¹⁹.

Siostra Romana Konopki – Antonina była kobietą zaradną, inteligentną, o silnym charakterze. Miała artystyczną duszę – rysowała, malowała, pisała dramaty i, podobnie jak ojciec, prowadziła pamiętnik. Sylwetka Antoniny jest dość dobrze znana dzięki jej kontaktom artystycznym. Najbardziej znaczącą znajomością była ta, nawiązana z najstynniejszym polskim etnografem XIX w. Oskarem Kolbergiem²⁰, który w Modlnicy łącznie przebywał 14 lat. Antonina pomagała mu w dokumentowaniu i utrwalaniu sztuki ludowej. Sama także systematycznie i dokładnie zbierała materiały, robiła profesjonalne wywiady, które stały się częścią dzieł Kolberga²¹. W niektórych źródłach można odnaleźć informacje jakoby zażyła relacja etnografa i Konopczanki nie miała jednoznacznie przyjacielskiego charakteru²². Korespondencja Kolberga i Antoniny jest bardzo serdeczna, ale nie świadczy o łączącym ich uczuciu²³.

18 T. Rybkowski, *Roman Konopka przyjaciel Kolberga*, 1880 r. (?), Sopocki Dom Aukcyjny, <https://www.sda.pl/aukcja/obiekty/tadeusz-rybkowski-roman-konopka-przyjaciel-kolberga-1880-r,30304.pl>, dostęp: 29.05.2023.

19 Wspomnienia Antoniny Konopczanki (nieopublikowane) udostępnione w formie pliku .doc przez Stanisława Konopkę.

20 Henryk Oskar Kolberg (1814–1890) – etnograf, encyklopedysta, kompozytor, badacz kultury ludowej. Gromadził i wydawał pieśni i melodie ludowe. Był autorem siedmiu monografii: *Kieleckie, Radomskie, Mazowsze, Pokucie, Kaliskie i Chełmskie*, opublikowanych w latach 1885–1890.

21 H. Kapetúś, *Modlnicki raptularz Antoniny Konopczanki*, w: *W świecie pieśni i bajki: studia folklorystyczne*, red. R. Górski, J. Krzyżanowski, Wrocław 1969, s. 179–195.

22 S. Dębicka, *W starym gnieździe. Z sagi rodu Kolbergów*, Warszawa 1989, s. 216.

23 *Korespondencja Oskara Kolberga*, cz. 1–3, Wrocław–Poznań 1965–1969.

Szczególnie bliska relacja łączyła Oskara Kolberga z Józefem (II) Konopką, który podobnie jak rodzeństwo był człowiekiem wykształconym i uzdolnionym. Interesował się historią, literaturą, etnografią i przyrodą. Badał wpływy owadów na uprawy roślin. Jego dokonania były powszechnie cenione i często publikowane. Ponadto cenił sztukę, napisał m.in. poemat *Imieniu wsi Modlnicy Wielkiej na pamiątkę dla rodziny opowiedzianej rymem J.K 1874 w Mogilanach*. Ożenił się ze swoją stryjeczną siostrą Stefanią; mieli 19 dzieci. Józef Konopka zmarł w 1880 r. w wyniku choroby sercowej. Z przekazów i listów wiemy, że zmarł na rękach swojego brata Romana Konopki. Oskar Kolberg poświęcił Konopce okazały „nekrolog” jako symbol przyjaźni i uznania²⁴. Wiadomość o śmierci przyjaciela bardzo zasmuciła etnografa, przebywającego w tym czasie poza dworem:

Na dawniejszych, zesłorocznych opierając się faktach i nadziejach, sądziłem, że go jeszcze zastanę przy życiu za moim powrotem we wrześniu lub październiku. Bóg chciał i rozporządził inaczej. Korząc się przed przenajświętszą Jego wolą, jak na chrześcijanina przystało, i ufny w słowa Pisma, iż „sprawiedliwy odziedziczy królestwo niebieskie” – nie mogę się jednak powstrzymać od łez – równie jak i Wasze, Szanowni Państwo, gorących, po stracie nie tylko jednego z najdawniejszych i najzyczliwszych mi zawsze przyjaciół, ale i po stracie człowieka, który i w życiu publicznym także tyle istotnych, niezapomnianych położył dla ojczyzny, obywatelstwa i nauki zasług, a których pomnożyć śmierć mu już nie dozwoliła. [...] Niechajże pamięć tych zasług i przeświadczenie, że nie żył on bezpożytecznie dla ludzkości, ukoi choć w części żale rodziny ciężkim tym przygniecionej ciosem. Niechaj przykład najzacniejszego rodzica będzie dla jego następców bodźcem do szlachetnych zawsze postanowień i czynów i zachętą do pracy dla ogółu pożytecznej; niech pracują i modlą się – dziś już tylko za przykładem nieutulonej w żalu matki, stryjów i ciotki, tak aby prochom nieboszczyka ziemia coraz stawała się lżejsza, a ręka jego z Wysokości błogosławić tej pracy mogła²⁵.

Kolberg w podkrakowskim dworze Konopków zaprzyjaźnił się również z Romanem Konopką. Sprzyjały temu wspólne, cotygodniowe wyjazdy do Krakowa. Konopka, będąc wiceprezesem Rady Powiatu, wyjeżdżał dwa razy w tygo-

24 O. Kolberg, *Józef Konopka*, „Kłosy”, 1880, t. 31, nr 792, s. 151.

25 *Korespondencja Oskara Kolberga*, cz. 2, s. 375.

dniu na posiedzenia. Zabierał wtedy po drodze Kolberga, który jeździł do Akademii Umiejętności. Z listów do niego można wywnioskować, że etnograf darzył Konopkę wysokim zaufaniem i serdecznością niepodobną do innych relacji z Konopkami. Była to wieloletnia przyjaźń, pełna oddania i szczerości.

I otóż masz skreślony cały mój obecny podróżostan i na zdrowiostan dosyć, jak mi się widzi, oddziaływa korzystnie. Z Poznania, jakem Ci to już w poprzednim doniósł liście, będziesz miał wiadomość o dalszych moich peregrynacjach, a zapewne i o dniu powrotu do Was, za którymi już na dobre tęsknić poczynam. Tymczasem proszę Cię ucałować ode mnie Juliana i moje dwie panie serdecznie, jako i wszystkie inne panny, panienki i panienecki, i wszystkich znajomych. Twój kochający Cię Oskar Kolberg²⁶.

W „nekrologu” dla zmarłego Józefa Konopki jedynie Roman Konopka mógł wprowadzać poprawki i korekty. Upoważnienie to dostał od samego autora życiorysu²⁷. Konopka nie musiał informować Kolberga o przebiegu i istocie zmian, na jakie się zdecydował. Jest to bez wątpienia dowód na to, że badacz obdarzył Konopkę wyjątkowym zaufaniem, szanując jednocześnie jego decyzje. Istnieje prawdopodobieństwo, że Roman Konopka mógł wprowadzać zmiany w innych dokumentach Kolberga, związanych z badaniami terenowymi.

Kolberg opuścił ostatecznie Modlnicę wcześniej niż sam planował i niespodziewanie dla mieszkańców dworu. Po śmierci gospodarza w 1880 r. atmosfera w domu Konopków stała się mniej przyjazna. Ostatecznie powstało kilka hipotez, które mogą uchodzić za przyczynę tak gwałtownej przeprowadzki etnografa do Krakowa. Pierwszą z nich są wspomniane wcześniej nieodwzajemnione uczucie Antoniny Konopczanki, która została rzekomo odrzucona przez Kolberga. Dotknięta tym gospodyni miała wymówić mu pobyt we dworze. Druga hipoteza dotyczy bliżej nieokreślonej intrygi osób trzecich, które pod nieobecność Kolberga przekazały Konopczance informacje o jego planach wyprowadzki do Krakowa. Urażona, że o tak istotnym fakcie dowiaduje się od osób postronnych, postanowiła sama zadecydować

26 *Korespondencja Oskara Kolberga*, cz. 1, s. 538.

27 *Korespondencja Oskara Kolberga*, cz. 2, s. 382.

o wyjeździe Kolberga. Ciekawe światło na tę sprawę rzuca relacja jednej z bratanic Antoniny Konopczanki – Justyny. Pisała ona, że ciotka Antonina wielokrotnie wspominała jej o swoich obawach, które dotyczyły śmierci Oskara Kolberga i jego ewentualnego pochówku. Etnograf był wyznania protestanckiego, co mogłoby powodować komplikacje formalne w pobliskiej parafii. Nie udało się dotąd potwierdzić żadnej z hipotez. Rozgniewany Kolberg wielokrotnie wspominał w korespondencji, jak głęboko dotknęła go decyzja Antoniny Konopczanki o jego wyjeździe.

Kompletny życiorys Romana Konopki warto zacząć nieco inaczej – nie od chwili narodzin, ale od momentu nabycia przez Tadeusza Konopkę w 1834 r. wsi Tomaszowice z zamiarem przekazania jej swojemu najstarszemu synowi. W 1844 r. oddalone 1,5 kilometra od Modlnicy Tomaszowice trafiają w ręce pierworodnego wraz z pobliskimi Podskalanami. Jest to moment przełomowy. Nowy gospodarz wyjątkowo mocno zżył się z dworem i jego okolicą, dowodem czego jest obszerny poemat poświęcony miejscowości, do której Roman Konopka przeniósł się z rodzinnej Modlnicy i osiadł na 47 lat swojego życia. Urokliwość Tomaszowic, spokój, jaki towarzyszył poecie w tym miejscu i wdzięczność uprawianej przez niego ziemi, sprawiły, że Konopka niechętnie opuszczał dom. Wszystko, czego potrzebował, miał wokół siebie. Dbał o dwór i ogród, z którymi łączyła go więź tak silna, jak z rodziną.

W 1820 r. z inicjatywy i środków Tadeusza Konopki zbudowano szkołę, do której zaczął uczęszczać siedmioletni Roman Konopka. Swoją edukację rozpoczął wraz z młodszym bratem Julianem. Nie odnotowano żadnych wzmianek o poziomie nauki w modlnickiej szkole, jednak z późniejszych, nader satysfakcjonujących wyników, które Konopka osiągał w liceum, można wnioskować, że jego wiedza nabyta w Modlnicy była szeroka i dobrze ugruntowana. Szkoła średnia, do której chodzili bracia, mieściła się w Krakowie i nosiła imię św. Barbary. Nauka w liceum obejmowała lata 1822–1829 i została zakończona przez autora *Tomaszowic* z wysokimi stopniami oraz wyróżnieniem. Po ukończeniu szkoły średniej zaczął studiować prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. To był początek edukacji, którą Konopka kontynuował za granicą. W 1833 r., po ukończeniu Uniwersytetu Jagiellońskiego, wyjechał razem z Julianem na dwa lata do Sorbony do Paryża. Życie, jakie tam prowadził, było spokojne, ale obfitujące w nowe i znaczące kontakty towarzyskie. To we Francji poznał Fryderyka Chopina, Kle-

mentynę z Tańskich Hoffmanową, Bogdana Jańskiego²⁸, kaznodzieję Hieronima Kajsiewicza²⁹, teologa i filozofa Piotra Semenenkę³⁰, poetę Aleksandra Jełowickiego³¹, Ignacego Domeykę³², który był pierwowzorem Żegoty z III części *Dziadów*, a także samego autora tego dzieła – Adama Mickiewicza oraz jego żonę Celinę. Można domniemywać, jak znacząco znajomości nawiązane w klimacie XIX-wiecznego Paryża wpłynęły na młodego Konopkę. Zagraniczne studia pozwoliły mu poznać kierunki współczesnych nauk, nawiązać ważne kontakty towarzyskie, zaznajomić się z najnowszymi prądami myślowymi i poznać tętniącą życiem stolicę Francji od środka. Z zapisków Antoniny Konopczanki wiadomo, że jej najstarszy brat przywiózł z Paryża wiele pamiątek, które zachował na długie lata. Były one ozdobą dworu w Tomaszowicach. Autor poematu ewidentnie zżył się z Paryżem. Miał kilka szczególnie lubianych miejsc – salę akademicką, własne mieszkanie i kościół. Wiele to mówi o jego usposobieniu, wartościach i stosunku do swojego pobytu w nadsekwańskiej stolicy.

Lata młodości Romana Konopki przypadły na burzliwy okres w dziejach Polski. Zmiany i rewolucje światopoglądowe trwale wpłynęły na dojrzewające pokolenie. Konopka był człowiekiem inteligentnym i roztropnym, co przyczyniło się do tego, że poznając inne oblicza świata sztuki i nauki, zagłębiając się w „obcą” kulturę, nie zrezygnował z cennych wartości, które przejął z rodzinnego

- 28 Bogdan Teodor Jański (1807–1840) – działacz Wielkiej Emigracji, twórca Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, Sługa Boży Kościoła katolickiego; F. German, *Jański Bogdan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Z. Abrahamowicz, K. Lep-szy, Wrocław 1962–1964, t. 10, s. 601–603.
- 29 Hieronim Kajsiewicz (1812–1873) – polski kaznodzieja, współzałożyciel Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, powstaniec 1831.
- 30 Piotr Adolf Semenenko (1814–1886) – ksiądz filozof, współtwórca Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, pisarz i publicysta; B. Micewski, *Semenenko Piotr Adolf*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1995–1996, t. 34, s. 219–223.
- 31 Aleksander Jełowicki (1804–1877) – zakonnik, polski pisarz, wydawca, tłumacz i poeta. Działacz społeczny i poseł na sejm 1830–1831; *Polski Słownik Biograficzny*, red. Z. Alberowa, E. Rostworowski, Wrocław 1964–1965, t. 11, s. 160–162.
- 32 Ignacy Domeyko (1802–1898) – polski geolog, inżynier górnictwa, mineralog i meteorolog; K. Maślankiewicz, T. Turkowski, *Domeyko Ignacy*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946, t. 5, s. 313–318.

gniazda. Miał tę wyjątkową umiejętność harmonizowania skrajności. Potrafił pogodzić rodzinne i narodowe tradycje z nowo zgłębnionymi prądami myślowymi. Takie połączenia były korzystne obustronnie – uwspółcześniały ziemiańską obyczajowość i pozwalały zakorzenić się temu, co nowatorskie. O wszechstronności zainteresowań Konopki może świadczyć dedykacja zawarta w książce jego przyjaciela:

Czy pomnicie owe jesienne wieczory, w których ucałowawszy po wieczerzy przystojnie ramię Waszego sędziwego ojca, powracaliśmy do Tomaszowic, i gwarzyli nieraz późno w noc o tem, o czem już tyle mówiono i pisano – o człowieku. Pamiętam jednego wieczora, mówiliśmy o związku duszy z ciałem, i o wpływach jakie nawzajem na siebie wywierają.

Przeznaczenie pognało mnie w inne strony, już nie mogę z Wami o tym wszystkim gwarzyć – raczcie więc przyjąć tę małą pracę, jako dalszy ciąg naszej rozmowy, i bądźcie przekonani, że mi zawsze drogi Wasz szacunek i przyjaźń³³.

Dedykacja pochodzi z przekładu autorstwa Alexandra Jawurka: *O przyczynach chorób umysłowych i samobójstwa. Zarys psychiatryczny*. Autor poświęcił swoją pracę Romanowi Konopce w 1863 r.

Przyjazd Konopki do domu wiązał się z powrotem do trudnej rzeczywistości. Matka Antonina ciężko chorowała, nie mogąc należycie zadbać o dom i męża, który przez chorobę żony miał więcej obowiązków. Roman cierpliwie opiekował się matką i pomagał ojcu w gospodarstwie. W 1839 r. objął stanowisko sędziego pokoju, a 9 lat później został powołany przez austriackiego gubernatora Galicji Wacława Zalewskiego do Rady Administracyjnej, ustanowionej po przyłączeniu Krakowa i jego okręgu do monarchii austriackiej. W tym samym roku zmarła jego matka, z którą łączyła go wyjątkowa więź. Nowe obowiązki polegały na administrowaniu całego byłego okręgu Wolnego Miasta Krakowa. W 1863 r. Konopka na znak solidarności ze swoim narodem przekształcił dwór w Tomaszowicach na szpital dla rannych powstańców styczniowych, a także nie szczędził środków finansowych na pomoc dla nich. Zawsze dekla-

33 T. Plagge, *O przyczynach chorób umysłowych i samobójstwa zarys psychiatryczny*, tłum. A. Jawurek, Warszawa 1863.

rował się jako patriota i strażnik polskiej kultury ludowej. Tak też został zapamiętany przez bliskich, którzy wspominali go jako perfekcjonistę, stawiającego potrzeby kraju na pierwszym miejscu. Cenił sztukę – głównie literaturę i malarstwo. Był utalentowanym poetą. Tworzył okolicznościowe wiersze i poematy, w których opiewał wybitnych twórców: Adama Mickiewicza, Oskara Kolberga, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Jana Matejkę czy Zygmunta Krasińskiego. Często pozował do fotografii i rysunków podczas spotkań towarzyskich we dworze. Z dumą nosił tradycyjny kontusz i z pasją gromadził dokumenty rodzinne oraz pamiętki.

W latach 1867–1874 był wiceprezesem Powiatowej Rady Krakowskiej. W latach 1874–1884 był radcą, korzystał więc z możliwości, jakie dawało mu to stanowisko i ubiegał się o wybudowanie drogi między Modlnicą, Modlniczką, Tomaszowicami i Brzezią. Zawsze dbał o interesy mieszkańców powiatu, dlatego cieszył się ich ogromnym zaufaniem. Jego sumiennosc, dobrodusznosc, ale i bezkompromisowosc w kwestiach moralnych sprawily, ze sasiedzi darzyli go olbrzymim szacunkiem. Poza aktywnoscia spoleczna Roman Konopka prowadzil gospodarstwo rolne, dbal o dwor i ogród. Przy tak czestych i waznych gosciach z artystycznego Krakowa dzielnie i roztropnie zarzadzal swoim majatkiem. Kazdy, kto trafil do Tomaszowic, mogl liczyc na goscinnowosc gospodarza. Szczegolnie cieple relacje laczyly go z bratankami, ktorzy posylali do niego zyczenia imieninowe pelne czulosci, serdecznosci i najlepszych myśli. Autorem jednego z listow jest syn Jozefa (II), Stanislaw Konopka:

Z okazji jutrzejszego Dnia Imienin Twoich Najukochańszy Stryjaszku, życzę Ci szczęścia, pomyślności wszelkiej, byś się doczekał czerstwej i późnej starości i żył jak najdłuższe lata. Spodziewając się wkrótce po ukończeniu służby wojskowej osobiście złożyć swoje uszanowanie u ucałować rączki Najukochańskiego Stryjaszka me życzenia pozostając zawsze kochającym i przywiązanym bratankiem³⁴.

Starszy brat Stanisława, który odziedziczył Tomaszowice – Tadeusz, mając jedynie 8 lat, pisał do stryja uroczę, rymowane życzenia imieninowe:

34 List autorstwa Stanisława Konopki adresowany do stryja Romana Konopki, <https://polona.pl/item/korespondencja-romana-nowina-konopki,MTMOOTAZMzC5/50/#item>, k. 25r., dostęp: 30.05.2023.

Nie stać mnie jeszcze na obfite słowa,
 Którymi bym Ci mój Stryju kochany,
 Mógł wynurzyć uczucia które serce chowa.
 Przyjmij więc te wyrazy i bądź przekonany,
 Że Cię nade mnie kochać nikt bardziej nie może,
 Przy tym żyj zdrów i wesół wolny od strapienia.
 Sprzedaj najdroższej wszystko swoje zboże,
 Te Twój bratanek składa Ci życzenia.
 Zresztą kochany mój Stryju Romanie,
 Niech za uczynek dobra chęć Ci stanie³⁵.

W mowie pogrzebowej księdza Piotra Strzelichowskiego Roman Konopka został upamiętniony jako człowiek inteligentny, bezkonfliktowy i pełny empatii. To uroczyste i doniosłe pożegnanie jest dowodem wielkiej przyjaźni, która łączyła pana dworu z plebanem. Ksiądz Strzelichowski często odwiedzał mieszkańców dworów w Modlnicy i Tomaszowicach. Szczególnie upodobał sobie atmosferę tam panującą; chętnie uczestniczył w intelektualnych dyskusjach mieszkańców i gości dworów, o czym pisała bratanica Romana Konopki – Justyna Konopczanka:

Do kompletu należał i proboszcz. Wpadał swobodnie (z bardzo hałaśliwymi pieskami) na gazety których sam nie prenumerował. Panowie, różne mu wtedy robili psoty a Kolberg zwykle przysadywał gazety, które ksiądz szukał zdesperowany³⁶.

Dwór Romana Konopki pełen pamiątek rodzinnych, souvenirów z podróży i ksiąg, gościł znakomitych artystów z Krakowa, którzy urzeczeni usposobieniem i otwartością gospodarza oraz obyczajowością podkrakowskiej prowincji, chętnie bawili w Tomaszowicach. Zasadnym będzie uznanie Romana Konopki za jednego z przedstawicieli kultury ziemiańskiej, której nieodłącznym elementem jest dwór polski – zarówno w wymiarze fizycznym, jako obiekt architekto-

- 35 List autorstwa Tadeusza (II) Konopki adresowany do stryja Romana Konopki, <https://polona.pl/item/korespondencja-romana-nowina-konopki,MTMOOTAZMzc5/119/#item>, karty 56 r i 57 r., dostęp: 30.05.2023.
- 36 Cyt. za: K. Markiewicz, *Wspomnienia Konopczanek z Modlnicy o Oskarze Kolbergu*, „Wieś Radomska”, 11 (2018) s. 109.

niczny, jak i w wymiarze niematerialnym – jako olbrzymia i różnorodna część polskiej kultury.

Dziedzic Tomaszowic, mimo swojej ekstrawertyczności, łagodnego charakteru i wielu innych wartościowych cech, nigdy nie związał się z żadną kobietą na stałe. W refleksyjnym poemacie *Tomaszowice* na próżno można szukać pretensji i skarg na los. Konopka codziennie jeździł na obiad do dworu w Modlnicy. Spędzał tam również całe niedzielne popołudnia. W tomaszowickim dworze zawsze było gwarno, nie brakowało kobiecej ręki, ponieważ siostra Romana dbała o posiadłość. Dom często wypełniał się dziećmi Józefa (II) i oczywiście krakowskimi artystami:

Śp. Roman Konopka, będąc wzorowym synem, był również najlepszym członkiem rodziny, bo całym sercem pragnął jej szczęścia; dla niej był gotów poświęcić wszystko co posiadał, byle ją tylko widzieć szczęśliwą; a że w tej rodzinie panowała zawsze niczem niezmacona harmonia i zgoda, było to w wielkiej części osobistą zasługą śp. Romana Konopki, który jak nie potrafił rozrywać i burzyć, tak znowu umiał łagodzić nieporozumienia, usuwać waśnie i utrzymywać jedność i zgodę³⁷.

W 1886 r. stan zdrowia Romana Konopki uległ pogorszeniu do tego stopnia, że przyjął ostatnie namaszczenie. Z mowy żałobnej księdza Strzelichowskiego wiadomo, że przez ostatnie 5 lat życia ciężko chorował. Zmarł 10 maja 1891 r. Według zapisów z ksiąg kościelnych, odczytanych z pomocą proboszcza parafii św. Wojciecha i Matki Bożej Bolesnej w Modlnicy Wielkiej, dziedzic Tomaszowic zmarł na zapalenie płuc. Tomaszowice w 1893 r. zostały przekazane najstarszemu synowi Józefa (II) – malarzowi i kolekcjonerowi sztuki Tadeuszowi (II) Konopce, który mimo sprzeciwu rodziny sprzedał majątek w 1903 r.

Roman Konopka – piewca Tomaszowic

Powyższa rekonstrukcja biografii Romana Konopki została rozpoczęta informacją o nabyciu przez ojca artysty – Tadeusza Konopkę miejscowości

37 P. Strzelichowski, *Mowy żałobne wypowiedziane podczas pogrzebów Ś.p. Józefa Konopki i Ś. p. Romana Konopki*, Kraków 1991, s. 19.

Tomaszowice³⁸ i Podskalany³⁹, położonych w Małopolsce, w powiecie krakowskim. Była to bardzo ważna inwestycja, która przyniosła wiele korzyści i trwale wpłynęła na dzieje rodziny. Otrzymana miejscowość wraz z dworem stały się dla niego nie tylko majątkiem, przynoszącym znaczące zyski, ale miejscem, w którym przeżywał najważniejsze chwile. Silnie związany z Tomaszowicami, stworzył obszerny poemat, opiewający uroki okolicy i zabytkowy dziś dwór. Jest to rodzaj hołdu dla tego miejsca, ale także dowód wdzięczności za spokojne i przede wszystkim szczęśliwe życie w Tomaszowicach. Konopka, podobnie jak wielu wybitnych, polskich twórców piszących o polskich dworach, uczynił majątek w Tomaszowicach miejscem odpornym na nieuchronnie mijający czas. O roli literatury w kontekście zachowania pamięci o kulturze szlacheckiej i ziemiańskiej pisała Emanuela Tatarkiewicz:

Potęga literatury polega na tym, że zachowała obraz dworu, pozwoliła mu przetrwać. Ponadto stworzyła takie wzorce, które chciano realizować, urzeczywistniać. Literacki obraz nie tylko kształtował wyobrażenie na temat dworu, lecz także wywierał konkretny wpływ na rzeczywistość pozaliteracką. Zarówno dwór realny, jak i jego literackie odbicie są we wzajemnej korelacji i budują wspólny świat kultury⁴⁰.

- 38 Tomaszowice położone są na północny zachód od Krakowa; od południowo-wschodniej strony sąsiadują z Modlnicą i Modlniczką, natomiast od zachodu z Ujazdem. Aby dostać się do folwarku w Podskalanych, należy udać się z Tomaszowic na północny-wschód. Tomaszowice po raz pierwszy zostały wspomniane w średniowiecznych pismach, datowanych na 1372 r. Do XIV w. były własnością rycerską. Po tym czasie właścicielami wsi zostali Minoccy. Taki stan rzeczy utrzymywał się do połowy XV w. Drobnym wyjątkiem jest oddanie wsi w zastaw dla Szafranców. Po odzyskaniu Tomaszowic ich właścicielem został Marek Minocki. U schyłku XVI w. wieś należała do Krzysztofa Gosławskiego, w XVIII w. kolejno do rodziny Dębińskich, a następnie Ankwiczów. Józef Ankwicz w 1793 r. zaproponował poparcie rozbiorów Polski, co bezpośrednio przyczyniło się do jego śmierci. Uznany za zdrajcę, został powieszony w 1794 r. Po Ankwiczach właścicielem Tomaszowic został Franciszek Piekarski, od którego w 1830 r. Tomaszowice i Podskalany odkupił dla swojego najstarszego syna Tadeusz Konopka.
- 39 Obecnie Podskalany są częścią Tomaszowic i należą wraz z nimi do gminy Wielka Wieś.
- 40 E. Tatarkiewicz, *Dwór polski. Literackie obrazy w prozie XIX i XX wieku*, Warszawa 2019, s. 11.

W 1844 r. Tomaszowice oficjalnie przeszły w ręce Konopki. Niektóre ze źródeł podają, że pierwotny zespół dworski został wzniesiony prawdopodobnie przez rodzinę Piekarskich⁴¹, jednak Konopka w poemacie wspomina o tym, że dwór został wybudowany znacznie wcześniej z inicjatywy starościny wolbromskiej z rodziny Dębińskich. Należy pamiętać, że teoria autora *Tomaszowic* nie została potwierdzona przez historyków sztuki. Według Konopki obiekt był drewniany, wewnątrz posiadał liczne bogato urządzone pokoje. We dworze starościna wydawała bale i organizowała przyjęcia, na których bawili krakowscy magnaci i szlachta.

Piekarscy ojcu wioskę przed laty sprzedali
 Bez budynków, pustynię – tak ją zrujnowali,
 Był tu dwór staroświecki – obszerny drewniany,
 825 Starościny Wolbromskiej ręką budowany,
 W tem samym miejscu wzniesion gdzie dziś nowy stoi,
 Miał Kaplicę, łazienki i mnóstwo pokoi
 O dawnej miejsc świetności świadcząca ruina,
 Bo tu gości spraszła Pani Starościna⁴².

To na fundamentach tego budynku wybudowano nowy, murowany dwór Konopków. Roman prawdopodobnie z pomocą ojca gruntownie przebudował budynki pozostawione przez poprzednich właścicieli Tomaszowic. Zaangażował się także w budowę miejscowych dróg. W Podskalanach założył hodowlę owiec i wybudował owczarnię, której budynek zaprojektowany został w stylu neogotyckim⁴³. Gospodarność nowego właściciela, jego możliwości finansowe i szczerą sympatią, jaką obdarzył to miejsce, pozwoliły na znaczne unowocześnienie dworu, budowę kolejnych drobniejszych obiektów i założenie ogrodu

41 *Tomaszowice – dwór*, gatoma – na tropie zabytków, 30 stycznia 2015, <http://gatoma123.blogspot.com/2017/07/tomaszowice-dwor.html>, dostęp: 21.09.2021.

42 *Poemat Tomaszowice* Romana Konopki, 1830, Biblioteka Jagiellońska, BJ Rkp. 9752 III, k. 18. Każdy kolejny przypis, odnoszący się do utworu *Tomaszowice* Romana Konopki będzie oznakowany skrótem „Rkps” i numerem karty z rękopisu, który jest dostępny pod linkiem: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/186558/edition/175813/content>.

43 *Historia Dworu w Tomaszowicach*, Kraków ARTEXPO 2012, , dostęp: 21.09.2021.

włoskiego, który w późniejszym czasie został zaprojektowany i urządzony zgodnie z wyznacznikami stylu angielskiego.

Budynek dworu był otoczony geometrycznym ogrodem włoskim, natomiast reprezentacyjny podjazd rozciągał się między kwaterami ogrodu użytkowego. Zieleń wokół zabudowań obejmowała imponującą przestrzeń 10 hektarów. Od wschodniej części ogród sąsiadował z gospodarstwami, których zabudowania wyznaczały granice dwóch podwórz. Za budynkami gospodarskimi rozciągały się łąki, pośród nich staw i plantacja chmielu, czyli tak zwany chmielnik. Ogród usytuowany był w atrakcyjnym przyrodniczo krajobrazie dzięki czemu, nie wymagał skomplikowanych prac aranżacyjnych, aby zachwycać mieszkańców swoim widokiem. Naturalny, pagórkowaty teren wymagał prac pielęgnacyjnych, które podkreśliłyby jedynie piękno krasowej przyrody⁴⁴. Konopka wiedział, jak wykorzystać potencjał okolic Tomaszowic i Podskalan. Jednym z jego pomysłów było skonstruowanie na skale w wąwozie w Podskalanach altany widokowej otoczonej drzewami⁴⁵. Wewnątrz wąwozu płynął potok Wedonka. Do altany prowadziła aleja z parku dworskiego. Dziś z Doliny Podskalańskiej można podziwiać widok na Tatry, Beskidy i Kraków. Na krańcu doliny znajduje się punkt widokowy – Łysa Góra, o której Konopka pisał w swoim poemacie. W latach 1871–1878 w części południowo-wschodniej posadzony został sad owocowy, a na najwyższym wzniesieniu ogrodu pojawiła się ogrodowa budowla zwana w architekturze krajobrazu belwederem. Po gruntownym remoncie i założeniu ogrodu do 1848 r. Konopka nie wprowadzał większych zmian w zagospodarowaniu samego dworu i jego bliskiego terenu. Dopiero w latach pięćdziesiątych XIX w. zaczęły zachodzić większe modyfikacje. Geometryczne kwatery powoli traciły precyzyjne kształty. Ich północna część zaczęła przeistaczać się w jeden, owalny obszar, wewnątrz którego znajdowała się altana otoczona wiekowymi drzewami o bujnych koronach. Przestrzeń ogrodu, która przylegała do dworu również straciła swoją geometrię na rzecz spontanicznie wydzielonych ścieżek. Wraz z końcem XIX w. nastąpił kres drzewostanu wokół dworu. Niebawem posadzono nowe rośliny i drzewa, które do dziś osłaniają dwór. Włoska syme-

44 Tamże.

45 Tamże.

tria ogrodu w Tomaszowicach przeistoczyła się w swobodnie zabudowaną przestrzeń, charakterystyczną dla ogrodu angielskiego⁴⁶.

Według historyków sztuki, dwór Konopki został wzniesiony w 1847 roku, czyli 3 lata po tym, jak poeta otrzymał wieś od swojego ojca⁴⁷. Trudno nie dostrzec podobieństwa między dworami w Modlnicy i Tomaszowicach⁴⁸. Architektonicznym stylem przewodnim tomaszowickiego majątku jest neoklasycyzm. Parterowy budynek wspiera się od frontu na wgłębionym, czterokolumnowym portyku, którego szczyt zdobi tympanon z półkolistym oknem. Tylną część wyróżnia ryzalit środkowy z ogrodowym tarasem. Dwór pokryty jest wysokim, czterospadowym dachem z lukarnami⁴⁹.

O tym, jak wyglądało wnętrze dworu, opowiada sam Konopka we fragmentach poematu *Tomaszowice*:

Jesteśmy w domu moim, próg już przestąpiony,
Więc zwiedzmy jego ściany – wszakże otworzony!
Sala w pośrodku niego na dwoje go dzieli,
Z niej będziemy dziedziniec i ogród widzieli
310 Bo okna na południe i północ wychodzą,
Drzwi do wszystkich pokoi stąd prosto zawodzą. –
Z jednej i drugiej strony są wielkie pokoje,
Których okna ubrały zielone powoje
Za niemi
315 Wysokie pełne światła, malowane w kwiaty. –
Pierwszy pokój niebieski w nim fortepiano,
Tu się pije herbatę czy wieczór czy rano,
A jeśli Bóg też gościa do domu nam zsyła,
Po zjedzonym śniadaniu pogadanka miła,

46 Tamże.

47 *Dwór w Tomaszowicach*, <https://www.bsap.pl/dwor-w-tomaszowicach/>, dostęp: 20.11.2023

48 P. Libicki, *Dwory i pałace wiejskie w Małopolsce i na Podkarpaciu*, Poznań 2012, s. 466–467.

49 *Tomaszowice – dwór*. Co ciekawe, na rysunkach Tadeusza Rybkowskiego, który gościł w dworze, w dachu nie ma lukarn. Można domniemywać, że powstały one w trakcie kolejnych remontów. Okazałość dworu podkreślona została rzędem licznych, ozdobnych okien frontowych. Współcześnie styl dworu wyeksponowany jest także dzięki kontrastowemu połączeniu czerwonej dachówki z białymi ścianami.

- 320 Tu butelka swe skarby z łona swego sączy,
I cygaro swe wonie z kieliszkami łączy. -
Na prawo wchód ze sali do mego mieszkania,
Tu na ścianach rozmaite wiszą malowania,
Tu się gościa przyjmuje na kanapie sadza,
325 A potem do drugiego pokoju wprowadza,
W którym Muzy z Apollem gospodarz skojarzył,
Tu część życia swojego prześpiewał, przemarzył. –
Sprzętów tu podostatkiem, książek co nie miara,
I pełno bywa dymu z fajek i cygara. –
330 Tu portrety rodziny patrzą z złotej ramy,
Tu żywi i umarli z sobą rozmawiamy⁵⁰.

Wnętrza dworu w Tomaszowicach odpowiadały współczesnym standardom i stylom wystroju dworów ziemiańskich. Bez wątplenia dom Konopki wyróżniał się liczbą drobiazgów przywiezionych z Paryża, wieloma rodzinnymi pamiątkami, zdobiacymi poszczególne pokoje oraz przedmiotami, z którymi poetę łączyła sentymentalna więź. Otrzymany od ojca dwór stał się dla niego poniekąd substytutem rodziny, której nigdy nie założył. Dlatego z nie małym rozczarowaniem czyta się o dalszych dziejach dworu, który w 1903 r. został nieoczekiwanie sprzedany przez Tadeusza (II) Konopkę inżynierowi Ludwikowi Boguszowi⁵¹.

- 50 Objaśnienia do cytatu: w. 316 *fortepiano* – fortepian;
w. 319 *zjedzonym* – zjedzonym;
w. 326 *Muzy* – w mit. gr.-rzym. każda z dziewięciu bogiń, córek Zeusa, opiekunek sztuk pięknych i nauki;
w. 326 *Apollo* – w mit. gr. bóg słońca, opiekun sztuk pięknych, przewodnik muz;
w. 328 *podostatkiem* – pod dostatkiem; Rkps., k. 9.
- 51 W 1945 r. majątek został przejęty przez Skarb Państwa i przekształcony w chlewnię Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Od 1996 r. dwór w Tomaszowicach należy do prawnika Raoofa Ziyada z Kurdystanu. Jest w pełni odrestaurowanym kompleksem hotelowo-restauracyjnym, z galerią, oranżerią, domkiem gościnnym, restauracją „Nowy spichlerz” oraz dworem i parkiem. Zupełnie zniszczono przyległe budynki, ogród i park. Zakup dworu przez kurdyjskiego prawnika uratowała obiekt; *Historia Dworu w Tomaszowicach*, Kraków ARTEXPO 2012,

Roman Konopka

Portret autorstwa Franciszka Streitta (1839–1890) w zasobach Muzeum Narodowego w Kielcach.

Przywracanie pamięci o twórcach *minorum gentium* XIX w. to w praktyce realne poszerzanie wiedzy o epoce, jej klimacie; odkrywanie nowych kontekstów i znaczeń. Sylwetka i twórczość Romana Konopki odradzają się na naszych oczach z wiekowego zapomnienia. Na życiorys poety wpływały wielkie wydarzenia dziejowe, w których brał udział oraz rozmaite powinności względem lokalnej społeczności, które wynikały z pełnionych przez niego funkcji społecznych. Ze zrekonstruowanego życiorysu wyłania się wzór ziemianina, dziedzica wsi, gospodarza i patrioty, który niestrudzenie trwał w obranych przez siebie postanowieniach i wartościach. Zachowane w mowie pogrzebowej wspomnienia księdza Strzelichowskiego są dowodem na to, że Konopka był człowiekiem o wyjątkowej umiejętności zjednywania sobie ludzi, pełnym empatii i szacunku dla innych. Jego działania społeczne na rzecz Tomaszowic i okolicznych miejscowości spotykały się z powszechnym uznaniem, co było doskonale widoczne w skali poparcia, jaką miał wśród mieszkańców powiatu krakowskiego. W 1863 r. na znak solidarności z walczącymi przekształcił swój dwór na tymczasowy szpital dla powstańców, co było dowodem nie tylko najszerszych uczuć patriotycznych, ale także ryzykownym aktem poświęcenia, za który Konopka mógł zapłacić najwyższą cenę. To właśnie takie postawy i zachowania w największej mierze charakteryzują dziedzica Tomaszowic, który dobro drugich stawiał zawsze ponad swoim. W zachowanych archiwaliach częstokroć pojawiają się ślady altruistycznego usposobienia Konopki i duchowej wrażliwości, która najpełniej ujawnia się w jego twórczości poetyckiej.

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie rekonstrukcji biografii poety tzw. *minorum gentium* Romana Konopki herbu Nowina wraz z odtworzeniem dziejów wsi Tomaszowice oraz znajdującego się w niej dworu twórcy. Biografia poety została ustalona na podstawie rękopisów, dokumentów i opracowań dostępnych w wielu różnych źródłach. Historia dworu w Tomaszowicach to zebranie i uporządkowanie istniejących informacji. W kontekście rekonstruowania biografii Romana Konopki historia Jego dworu jest niezwykle ważna, ponieważ miejsce to było bliskie sercu poety i trwale wpływało na jego życie oraz twórczość.

Słowa kluczowe: Roman Konopka, Tomaszowice, biografia, rekonstrukcja, wieś, dwór.

Bibliografia

Źródła drukowane i rękopiśmienne

- Konopka J., *Imieniu Wsi Modlnicy Wielkiej na pamiątkę na pamiątkę dla rodziny opowiedzianej rymem J. K. 1874 w Mogilanach*, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/427325/edition/342362/content>, dostęp: 03.06.2023.
- Konopka R., *Do...*: <https://polona.pl/item/zbior-listow-roznych-osob-z-lat-1832-1864,NDQ4MTM2NzU/30/#info:metadata>, dostęp: 02.06.2023.
- Konopka R., *Głos na otwarcie Akademii Umiejętności w Krakowie*: <https://polona.pl/item/czas-dziennik-poswiecony-polityce-krajowej-i-zagranicznej-oraz-wiadomosciom-literackim,MjQ5NTg4OTY/1/#info:metadata>, dostęp: 02.06.2023.
- Konopka R., *Korespondencja*: <https://polona.pl/item-view/3f87do19-1206-43d3-84a8-59762a964ae0?page=98>, dostęp: 02.06.2023.
- Konopka R., *Pozegnanie*: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/427351/edition/341235/content>, dostęp: 02.06.2023.
- Konopka R., *Tomaszowice*: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/186558/edition/175813/content>, dostęp: 21.09.2021.
- Konopka R., *Wiersz do Jana Matejki po powrocie z Wystawy Wiedeńskiej 1873 r. napisany*: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/427326/edition/342363/content>, dostęp: 02.06.2023.
- Konopka R., *Wiersz do Oskara Kolberga ofiarowany mu w Modlnicy Wielkiej 1876 roku w dzień Trzech Króli*: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/427351/edition/341235/content>, dostęp: 02.06.2023.
- Konopka R., *Wszyscy obchodzą dziś jubileusze*: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/427351/edition/341235/content>, dostęp: 02.06.2023.
- List autorstwa Stanisława Konopki adresowany do stryja Romana Konopki, <https://polona.pl/item/korespondencja-romana-nowina-konopki,MTMOOTAZMzc5/50/#item>, karta 25r., dostęp: 02.06.2023.
- List autorstwa Tadeusza (II) Konopki adresowany do stryja Romana Konopki, <https://polona.pl/item/korespondencja-romana-nowina-konopki,MTMOOTAZMzc5/119/#item>, karty 56 r i 57 r., dostęp: 02.06.2023.
- Wspomnienia Antoniny Konopczanki (nieopublikowane) udostępnione w formie pliku Word przez Stanisława Konopkę.

Opracowania

- Bartel M. W., *Piekarski Franciszek Borgiasz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. E. Rostworowski, Kraków, Wrocław 1981, t. 26, s. 63–64.

- Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”. Romantyzm*, oprac. I. Śliwińska, S. Stupkiewicz, H. Gacowa, t. 7, 8, 9, Warszawa 1968–1972.
- Biernacka R., *Rybkowski Tadeusz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. H. Markiewicz, Wrocław 1991–1992, t. 33, s. 357–361.
- Buszko J., Turczynowiczowa M., *Konopka Józef*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. E. Rostworowski, Wrocław 1967–1968, t. 13, s. 568–569.
- Dębicka S., *W starym gnieździe. Z sagi rodu Kolbergów*, Warszawa 1989.
- German F., *Jański Bogdan*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Z. Abrahamowicz, K. Lep-szy, Wrocław 1962–1964, t. 10, s. 601–603.
- German F., *Jełowicki Aleksander*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Z. Alberowa, E. Rostworowski, Wrocław 1964–1965, t. 11, s. 160–162.
- Historia Dworu w Tomaszowicach*, Kraków ARTEXPO 2012,
- Jost H., *Julian Konopka. Zapomniany technik polski*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 4 (1959) nr 3, s. 521–527.
- Kapełuś H., *Modlnicki raptularz Antoniny Konopczanki*, w: *W świecie pieśni i bajki: studia folklorystyczne*, red. R. Górski, J. Krzyżanowski, Wrocław 1969, s. 179–195.
- Kieniewicz S., *Kajsiewicz Hieronim*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Z. Alberowa, E. Rostworowski, Wrocław 1964–1965, t. 11, s. 424–426.
- Kolberg O., *Józef Konopka*, „Kłosa”, 1880, t. 31, nr 792, s. 151.
- Kolberg O., *Korespondencja Oskara Kolberga*, cz. 1–3, Wrocław–Poznań 1965–1969.
- Kolberg O., *Tomaszowice*, w: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 12, Warszawa 1880–1914, s. 379–380.
- Konopczyński W., *Czartoryski Aleksander August*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, Kraków 1938, t. 4, s. 272–275.
- Konopka M., *Klejnot rodzinny. Dom Konopków herbu Nowina*, Warszawa 2014.
- Konopka T., *Historia domu naszego. Raptularz z czasów Stanisława Augusta*, Warszawa 1993.
- Libicki P., *Dwory i pałace wiejskie w Małopolsce i na Podkarpaciu*, Poznań 2012.
- Markiewicz K., *Wspomnienia Konopczanek z Modlnicy o Oskarze Kolbergu*, „Wiś Radomska”, 11 (2018) s. 89–120.
- Maślankiewicz K., Turkowski T., *Domeyko Ignacy*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946, t. 5, s. 313–318.
- Micewski B., *Semenenko Piotr Adolf*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. H. Markiewicz, Warszawa–Kraków 1995–1996, t. 34, s. 219–223.
- Nieć J., *Ankwicz Józef*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, Kraków 1935, t. 1, s. 115–116.
- Nowina Konopka S., Monita R., *Modlnica. Kościół św. Wojciecha i Matki Bożej Bolesnej*, Kraków 2021.
- Plagge T., *O przyczynach chorób umysłowych i samobójstwa zarys psychiatryczny*, tłum. A. Jawurek, Warszawa 1863.

- Rybkowski T., *Roman Konopka przyjaciel Kolberga*, 1880 r. (?), Sopocki Dom Aukcyjny, <https://www.sda.pl/aukcja/obiekty/tadeusz-rybkowski-roman-konopka-przyjaciel-kolberga-1880-r-30304.pl>, dostęp: 29.05.2023.
- Samborska-Kukuć D., *Jak rekonstruować biografię i jak opisać twórczość XIX-wiecznego pisarza minorum gentium? (metodologia, źródła, struktury narracji)*. Skrypt akademicki, Łódź 2012.
- Samujłło J., *Konopka Julian*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. E. Rostworowski, Wrocław 1967–1968, t. 13, s. 569–570.
- Strzelichowski P., *Mowy żałobne wypowiedziane podczas pogrzebów Ś.p. Józefa Konopki i Ś. p. Romana Konopki*, Kraków 1991.
- Tatarkiewicz E., *Dwór polski. Literackie obrazy w prozie XIX i XX wieku*, Warszawa 2019.
- Tomaszowice – dwór, gatoma – na tropie zabytków*, 30 stycznia 2015, <http://gatoma123.blogspot.com/2017/07/tomaszowice-dwor.html>, dostęp: 21.09.2021.
- Turczynowiczowa M., *Kolberg Henryk Oskar*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. E. Rostworowski, Wrocław 1967–1968, t. 13, s. 300–304.
- Waniczkówna H., *Czartoryski Adam Kazimierz*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konepczyński, Kraków 1938, t. 4, s. 249–257.